

זהו הביאור בדברי חז"ל (ב"ר יב טו, מובא ברש"י בתחילת פר' בראשית):

"שבתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מידת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (שם ב ד) ביום עשות הוי"ה אלוהים (-היינו רחמים ודין) ארץ ושמים".

הפירוש הפשוט של מידת הדין הוא - שכאשר האדם יחטא מיד יקבל את עונשו ללא שהות, אולם הקב"ה ראה שהאדם לא יוכל לעמוד בזה, לכן הקדים מדת הרחמים, היינו החשיב אותה יותר, ואינו מעניש את האדם מיד, אולי עוד ישוב בתשובה. אולם רבנו בעה"ס פירש בזה עוד: מידת הדין היא הסתר אורו ית', ומידת הרחמים היא גילוי אורו ית' [וכמבואר במלבי"ם (בראשית א א): "...מצד שגבל כל כוחות הבריאה ונתן למו **מדה וקצב וגבול** נקרא בשם אלהים, שמציין כוחות הרבות המוגבלות במדה ובקצב, **ומצד זה שם הוי"ה מורה רחמים ושם אלהים מורה דין**, כי מצד שברא והמציא את הכל השפיע בשפע רב במדת טובו וחסדו, מבחי' מדת הרחמים, אבל מצד שחקק ונתן גבול לכל דבר בחכמתו וצמצם אורו לפי מה שיוכל הכלי לסבול (אם לא יהיה האור מצומצם יקבלו הכלי לתועלת עצמו), ימצא הדין לפי המקבלים... וע"כ בכל פרשה זו נזכר שם אלהים לבד, כי אז מדד ונתן גבול לכל בריה, וצמצם אורו ושפכו לפי מה שיסבול החומר שיתהווה ממנו..."].

וזה פירוש מאמר חז"ל הנ"ל: בתחילה עלה במחשבה לברוא במידת הדין - היינו בהסתר גמור. כי אין אור הבורא ית' מתגלה בתוך רצונות אנוכיים של קבלה. אבל ראה שאין העולם מתקיים – כי באופן זה לא תהיה היכולת ביד האדם להיטהר ולהתעלות, שכן מהיכן ייקח כח של השפעה ונתינה, באם אור ה' נסתר, מאחר שכל טבעו הוא לרצות הנאה ותענוג לתועלת עצמו?

לכן, הקדים מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין. ובאופן זה, גם בתוך ההסתר טמון הכח האלקי של ההשפעה, והאדם יכול לגלותו.

וכח זה של הסתר וגילוי טמון בתורה הקדושה, כמו שאמרו במדרש (משנת רבי אליעזר פרק ז') שהתורה ניתנה במידת הדין ובמידת הרחמים, שנאמר בה 'אנכי הוי"ה אלקיך' (שם הוי"ה רומז למידת הרחמים ושם אלקים רומז למידת הדין). דהנה, אם האדם מחשיב את עצמו לזך ונקי, אז התורה מגלה לו שהשי"ת נסתר ממנו, ואינו רוצה להתגלות אליו, משום שכל מה שמקפיד בתו"מ הוא עמ"נ לקבל שכר לתועלת עצמו. ואחר שהאדם מכיר ברע שלו, ומכיר שיש מציאות עצומה של בורא העולם, אלא שאינו רוצה להתגלות אליו, אז מתחיל לתקן את דרכיו, ומבקש מהשי"ת שכן יתגלה אליו.

וגם באדם עצמו טמון כח הרחמים, כמו שאמרו חז"ל (מדרש ילמדנו, מובא בתו"ש פ"א רט):

"...ואף אדם הראשון לא עמד עד שמזגו במדת הרחמים, שנאמר ויצר הוי"ה אלקים את האדם".

דהיינו, שבשורש נשמת האדם, גם כאשר הוא בתוך ההסתרים של העולם הזה, טמון הכח הטהור של ההשפעה והדביקות בבורא, שהוא בחי' הנפש האלוקית הנבחנת לרחמים, לעומת הנפש הבהמית שבאדם הנבחנת לדין.

"ואולם מעומק עצת חכמתו ית' היה לסדר הדברים באופן, שאף בהיות האדם שקוע בחומר בהכרח כמו שכתבנו, יוכל מתוך החומר עצמו והעסק הגופני, להשיג את השלימות והתעלות אל הזך ואל המעלה, ואדרבא, השפלתו תהיה הגבהתו, ומשם יקנה יקר וכבוד שאין כמוהו, בהיותו הופך את החשך לאור ואת הצלמות לנוגה יזרח".

(רמח"ל דרך ה', ח"א פ"ד אות ד)

[פירוש: החושך של החומר שהוא מדת הדין דוחף את האדם לאור ה' שהוא רחמים. וזהו ענין "זדונות נעשים כזכויות", שהיא המתקה של הדין ע"י שממשיכים רחמים לתוך הדין. דהנה כתיב "ישרים דרכי הוי"ה, צדיקים ילכו בס' ופושעים יכשלו בס'". פירוש: מאותו מצב של ירידה, הצדיקים מקבלים הליכה והתקדמות, שכן מאמינים שכל ירידה היא מאת השי"ת, והשפלתם היא לטובתם, כדי שיוצרכו להמשיך את אור ה' ולתקן את הנמיכות שיש בהם, דאמרו חז"ל: הבא ליטהר מסייעין אותו בנשמתא קדישא, נמצא שמטרת הירידה היא המשכת נשמה קדושה וגילוי ה', שעדיין לא חוו מעולם. ואילו הרשעים משיגים כשלון, כי אומרים שמתגלה בפועל שאין הם מתאימים כלל לאור ה', שכן הם נמוכים יותר מדי, וממילא "אכול ושתה כי מחר נמות".

וזהו שאומרים בנעילת יוהכ"פ "הוי"ה הוא האלקים", רצ"ל אשר גם מה שמורגש כמידת הדין, הוא בעצם רחמים גמורים כלפי האדם, שכן הוא בא מצד אהבת ה' לאדם להטותו לדרך הישר].

שילוב הרחמים בדין הוא לכל אורך סדר ההשתלשלות של העולמות העליונים אשר בנפש האדם, כאשר בכל ירידת מדרגה מתמעטים הרחמים (האמונה והרצון להשפיע) ומתגבר הדין (כוחות הקבלה והאהבה העצמית), עד העולם הזה, שבו הדין מגולה והרחמים מכוסים, אשר גם בו כאמור, על אף ההסתה הגדול הכין הקב"ה לאדם את הדרך להתגבר על הדין ולעורר את מידת הרחמים.

[ויש להבין: מדוע צריך לשתף את מדת הדין ומדת הרחמים זב"ז, ומדוע לא ברא הקב"ה מיד את מידת הרחמים, ללא דין כלל? תשובה: בשלב אי' רצונו להיטיב לנבראיו ברא את מהות הנברא, שהיא רצון לקבל הנאה ותענוג עמ"נ לקבל, שרק בכלי זה יכול להיטיב לו. אח"כ צריך לשתף גם רצון להשפיע עם הרצון לקבל הזה, עמ"נ לתקנו. וכמשל האורח ובעה"ב, שבתחילה האורח מסרב לאכול, הגם שהוא מאד רעב, מטעם שמתבייש לקבל. אבל אחר הפצרות בעה"ב מתהפך המצב ונעשה האורח משפיע, כי נראה לו שיעשה טובה לבעה"ב אם יאכל. נמצא שאז צריך להשתמש בכלי הרעב הטבעיים שלו ולהנות, דאל"כ לא תהיה לבעה"ב הנאה. נמצא שצריך גם את מידת הדין לשתפה עם מדת הרחמים.

אדמו"ר זצ"ל נתן ע"ז משל: בריש פר' בראשית שואל רש"י: מדוע היה צריך להתחיל את התורה מ"בראשית ברא אלקים", היה צריך להתחיל מן המצוה

הראשונה שבתורה, שהיא "החודש הזה לכם ראש חודשים". אלא, שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם, שאחר שנות דור שאנו יושבים כאן, פתאם אתם מגיעים וכובשים, ע"ז יענו ישראל: כל הארץ של הקב"ה היא, והראיה - שכתוב "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ". וממילא, ברצונו נתנה לכם, ברצונו נטלה מכם ונתנה לנו. ומסיבה זו לא התחילה התורה מן המצוה הראשונה של קידוש החודש.

ושאל אדמו"ר זצ"ל: הלא השי"ת יכול היה להנחיל לגוים ארצות אחרות, ולא דוקא לשים את הגוים בארץ ישראל, וממילא לא היתה טענת ליסטים אתם, והיה אפשר להתחיל את התורה מהחודש הזה לכם? אלא שהכל נמשך משורשים עליונים, דהנה נפש האדם היא בחי' ארץ ישראל, ובתחילה ברא השי"ת את הרצון לקבל עמ"נ לקבל, שהוא מהות הנברא, וזה נק' שנתן את ארץ ישראל לגוים, שהם בחי' הרצון לקבל. ובגיל י"ג כאשר האדם מתחייב בתורה ומצוות ומתחיל להאיר בו היצר הטוב שהוא בחי' ישראל, אז אומר הרצון לקבל ליצר הטוב: ליסטים אתם, שהרי אני יושב בנפש האדם כבר י"ג שנה, ופתאם אתה בא ורוצה לכבוש את נפש האדם? וע"ז צריך לענות כנ"ל, כל הארץ של הקב"ה היא ברצונו נתנה לכם, וברצונו נטלה מכם ונתנה לנו].